

Vakıflar Dergisi

Yıl: Haziran 2020 • Sayı: 53

VAKIFLAR DERGİSİ

Yıl: Haziran 2020 - Sayı:53 - Hakemli Dergidir. Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

TÜBİTAK ULAKBİM
Sosyal Bilimler Veri Tabanı (SBVT) tarafından taranmaktadır.

Sertifika No: 16651

ISSN: 1011-7474

e-ISSN: 2564-6796

Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Burhan ERSOY

Yayın Koordinatörü

Rifat TÜRKER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mevlüt ÇAM

Yayın Yönetmeni

Mehmet KURTOĞLU

Editörler

Hüseyin ÇINAR, Fatih MÜDERRİSOĞLU

İngilizce Editörü

Miyase KOYUNCU KAYA

Tashih

Hasan DEMİRTAŞ

Dergi Sekreteryası

Hasan DEMİRTAŞ

Yayın Kurulu

Prof.Dr. Mehmet BULUT İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof.Dr. Yılmaz KURT Ankara Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Mehmet ÖZ Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Ali YILMAZ Uşak Üniversitesi
Doç.Dr. Miyase KOYUNCU KAYA Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih MÜDERRİSOĞLU Hacettepe Üniversitesi
Dr. Murat YILMAZ Ahmet Yesevi Üniversitesi

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mahmut AK İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Enver ÇAKAR Fırat Üniversitesi
Prof.Dr. Abide DOĞAN Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Géza DAVID Macar Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Özer ERGENÇ Bilkent Üniversitesi
Prof.Dr. Suraiya FAROQHI İbn Haldun Üniversitesi
Prof.Dr. Zekeriya KURŞUN Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KAYA İstanbul Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Yunus KOÇ Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. İlber ORTAYLI MEF Üniversitesi
Prof. Dr. Hüsrev SUBAŞI Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof.Dr. Eugenia KERMELİ ÜNAL Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Aysıl TÜKEL YAVUZ Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ Hacettepe Üniversitesi (Emekli)
Prof. Dr. Musa YILDIZ Ahmet Yesevi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Vefa ÇOBANOĞLU İstanbul Üniversitesi
Dr. Rhoads MURPHEY Birmingham Üniversitesi (Emekli)
Evangeila BALTA Ulusal Yunan Araştırma Vakfı / Yunanistan
Mehmet Çetin Araştırmacı

Yayın ve Danışma Kurullarındaki isimler unvan ve soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Dergimize gönderilen yazılar, önce yayın kurulunca incelenir ve uygun bulunanlar, değerlendirilmek üzere alanında çalışması ile tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Dergide çıkan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Yayınlanan yazı, belge ve fotoğrafların her türlü hukuki sorumluluğu yazarına aittir.

Yazışma Adresi:

T.C.
Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı
Vakıflar Dergisi Atatürk Bulvarı. No: 10 06050 Ulus / ANKARA / TÜRKİYE
Tel: (0312) 5096000 - Faks: (0312) 324 47 22
e-posta: vakiflardergisi@vgm.gov.tr - web: www.vgm.gov.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENT

Yahya Paşa'nın Üsküp'teki Vakıfları 9 Waqfs of Yahya Pasha in Skopje Mehmet İnbası	9
Mülkiyet Bakımından Silistre Sancağı'nda Değirmenler (XVI. ve XVII. Yüzyıllar)29 The Mills in Silistre Sanjak in terms of Ownership (XVI. and XVII. Centuries) Ahmet Köç	29
1576 Numaralı Defter Örneğinde Ruûs Defterlerinin Vakıf Atamaları Açısından Önemi47 The Importance of Ruûs Books for Waqf Assignment; The Case of Book Number 1576 Ülkü Yancı	47
1766 Tarihli Bir Hamam Defterine Göre İstanbul Vakıf Hamamları67 Istanbul Waqf Hammams According to a Hammam Survey Dated 1766 Ahmet Yaşar	67
Hurufat Defterlerine Göre Vakıf Kurumlarında Yaşanan Sıkıntılar: Adıyaman Vakıfları Örneği101 Troubles in Waqf Institutions According to the Hurufat Registers: The Case of Adıyaman Wagfs Muhammet Nuri Tunç	101
Hurufat Defterlerine Göre 17. ve 18. Yüzyıllarda Gercanis'de (Refahiye) Bulunan Vakıf Eserler115 The Waqf Monuments in Gercanis (Refahiye) in the 17th and 18th Centuries According to the Hurufat Registers Funda Naldan	115
Tanzimat Sonrasında Siverek'teki Vakıflar Ve Mahkemelere Yansıyan Problemleri133 Waqfs in Siverek After The Tanzimat and Their Problems Reflected in The Courts Ekrem Akman	133
19. Yüzyılda Karamanoğlu Mehmet Bey Camii ve Vakfı147 The Karamanoğlu Mehmet Bey Mosque and Waqf in 19th Century Sefa Alp - Selahattin Satılmış	147
Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi'ndeki Mecmû'a-i Ed'iyeye Ve Tasvirleri163 Majmu'a Al-Ad'ıya and Its Illustrations in Amasya Bayezit Province Public Library Hayrunnisa Turan - Zeynep Er	163
Gaziantep Geleneksel Hamamlarının Belgelenmesi Ve Koruma Önerileri181 Documentation of Gaziantep Traditional Baths and Protection Recommendations Emine Ekinci Dağtekin	181
İstanbul'da Kentsel Hafızanın Devamlılığı: Pantokrator Manastırı İle Süleymaniye Külliyesi'nin Karşılaştırılması ..199 Continuity of Urban Memory in Istanbul: Comparison of Pantocrator Monastery and Suleymaniye Complex İlknur Türkoğlu	199
Hak Temelli Yaklaşım Bağlamında Vakıfların Sosyal Yardımları: Ankara ve İstanbul Örnekleri221 Social Assistancess of Wagfs in the Context of Right-Based Approach: The Cases of Ankara and İstanbul Hicran Atatanır	221
Tarihçe-i Ayasofya247 History of the Hagia Sophia Mevlüt Çam - Beyhan Hacıömeroğlu	247
Kitabiyât265 Book Review	265
Hasan Demirtaş, Hacı Bektaş Velî Dergâhı Ziyaretçi Defteri (1921- 1925)266 Yılmaz Kurt	266

1576 Numaralı Defter Örneğinde Ruûs Defterlerinin Vakıf Atamaları Açısından Önemi*

Ülkü Yancı**

Öz

Osmanlı Devleti'nde vezir, beylerbeyi, tımar ve zeamet sahipleri dışındaki bütün devlet hizmetlileri ile Hazine ve Evkaf'tan maaş alan tüm devlet çalışanlarının atama kayıtları Ruûs defterlerine kaydedilmiştir. Osmanlı Arşivi'nde en eski tarihli Ruûs defteri 1546 ve en yenisi ise 1908 tarihli. Bu çalışmaya konu olan defter, H. 13 Safer 1141/M. 18 Eylül 1728 ve H. 29 Rebiyülevvel 1141/ M. 2 Kasım 1728 tarihleri arasında kapsamakta olup 177 atama kaydını içermektedir. Çalışmada bu kayıtlar arasından vakıflar ile ilgili olanları incelenirken, diğer kayıtlar hakkında da genel bir malumat verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Vakıf, Ruûs, Defter, Atama.

The Importance of Ruûs Books for Waqf Assignment; The Case of Book Number 1576

Abstract

In the Ottoman Empire, all state servants except the vizier, grand seigneur, the owners of *tımar* and *zeamet* and all the state employees who received salaries from the Treasury and Evkaf were registered in the Ruûs books. The oldest dated Ruûs book in Ottoman Archive is dated 1546 and the newest one is dated 1908. The Ruûs book studied in this article covers the period between H. 13th Safer and 29th Rebiyülevvel 1141 (18th September and 2nd November 1728). In this study, while examining those records related to waqfs in particular, a general information about other records is also given.

Keywords: Ottoman, waqfs, Ruûs book, appointment.

* DOI: <https://doi.org/10.16971/vakiflar.539193>

Makalenin Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Makalenin Geliş Tarihi: Received Date.: Mart 2019 / March 2019

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: Mayıs 2020 / May 2020

Makale Rapor Durumu: Makale iki akademisyen hakemin inceleme raporları doğrultusunda yayınlanmıştır.

Article Report Status: The article was published as a result of the review reports of two academic referees.

* Dr. Öğretim Üyesi, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi; Sivas/ Türkiye, u.yanci@hotmail.com;

ORCID: www.orcid.org/0000-0002-5822-1813

Giriş

“Re’s” kelimesinin çoğulu olan “Ruûs” kelimesi, sözlükte “baş, kişi, şahıs” anlamlarında kullanılmaktadır (Sami, 2004: 654). Terim olarak da Osmanlı Devleti’nde Hazine ve Evkaf’tan maaş alan her türlü görevlinin inha kâğıdı yerine kullanılan bir tabirdir (Pakalın, 1993: 71). Ücretini ister hazineden isterse vakıflardan almış olsun bütün görevlilerin tayinleri merkez tarafından yapılması ve bunların bir bölümünün ruûs defterine kaydedilmesi temel bürokratik işlemlerden birini oluşturmaktadır. Dîvân-ı Hümâyün’da veziriazamın ve seferle görevli serdarların gerçekleştirdiği tayinler ve maaş artışları reisülküttap tarafından ruûs defterine kaydedilmiştir (Ahıskalı, 2008: 273). Ruûs kalemi, diğer divan dairelerin reis ve mümeyyizleri, kapıcıbaşı, kale ağaları, dizdarlar, kethüdalar, müderris, vaiz, devirhan, imam, hatip ve mütevelliler ve diğer tüm bu görevlilerin bütün muamelelerini yürütüyordu (Halaçoğlu, 1998: 21-22). İstanbul’da Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’nde bulunan Ruus defterlerinin en eskisi H. 1546, en yenisi 1908 tarihlidir (Göyünç, 1967: 2). Diğer yandan Ruûs defterleri yalnız tayin beratlarını değil, divanda alınan kararları, ferman gibi belgelerinin de kaydedildiği defterlerdir (Akyılmaz, 1990: 129-130-131).

Ruûs defterleri, Osmanlı teşkilatını, sosyal ve ekonomik hayatını anlamak için oldukça geniş bilgiler sunmaktadır. Zira defterlerde merkez ve taşradaki üst düzey memuriyetlerin kayıtlarının yanı sıra, kale görevlileri, iskele ve esnaf kethüdalıklarına ait kayıtlar; vakıflara yapılan tevcihler, maaşını Küçük Rûznâmçe Kalemi’nden alan çavuş, kâtip, müteferrika, hassa mimarları ve hekimleri gibi görevlilere ait kayıtlar ile sipahi, silâhdar, cebeci, topçu gibi askerî zümre mensuplarına ait kayıtlar yer almaktadır. Bunlar dışında devlet tarafından maaş bağlanması uygun görülen ihtiyaç sahiplerine, geçimini temin edemeyen bazı eski devlet görevlilerinin eşleri ve çocuklarına bağlanan maaş kayıtlarına da defterlerde yer verilmiştir. Görüldüğü üzere ruûs defterleri oldukça geniş muhteviyata sahiptir (Savun, 2019: 1). Ruûs defterlerinin verileri ile Osmanlı eyaletlerinin yönetim yapıları, eyalet yöneticilerinin menşeleri, eyalet divanlarının teşekkülü ve divan üyelerinin kimlikleri hakkında bilgi alabilmek de mümkündür (Aydın-Günalan, 2011: 36-37). Ruûs defterlerine zaman zaman Divana iletilen bir meseleye verilen cevaplar, bir kısım ferman özetleri ve divan kararları da kaydedilmiştir (Göyünç, 1967: 22-23).

Ruûs defterlerine Osmanlı Arşivi’nde birçok katalogta tesadüf edilmektedir. *A.RSK.d* fonunda Hicrî 945-1253 yılları arasında tutulmuş 266 adet defter, *A.DVNS.RSK. d* fonunda ise Hicrî 1116-1326 tarihlerini kapsayan 264 defter bulunmaktadır. Kamil Kepeci’nin yaptığı tasnifte de KK. d fonu ile kayıtlı Hicrî 953-1273 tarihleri arasında tutulmuş 112 adet defter bulunmaktadır. Bu tasniflerin dışında Sadâret Defterleri, Ali Emirî, İbnülemin ve Muallim Cevdet fonlarında da ruûs ile ilgili konulara ait defter ve belgelere rastlanılmaktadır (Kır, 2019: 9).

Ruus Defterlerinin verilerinden istifade edilerek yapılan çalışmalardan birisi Nejat Göyünç tarafından kaleme alınan “XVI. Yüzyılda Ruûs ve Önemi” adlı makaledir. Göyünç, çalışmasında defterlerin tasnifini yaparak içerikleri hakkında bilgiler vermiştir (Göyünç, 1967). Ruûs defterleri sadrazamın padişaha razıyla gerçekleşen bütün idari ve askeri tayinlerle tımar tevcihatını içeren Divan Ruûsları; sefer sırasında serdarların kendi divanlarında yaptıkları tayin ve tevcihlerin kaydedildiği Sefer Ruûsları ve sadrazamın ikinci divanında yaptıkları tayin ve tevcihleri içeren İkinci Ruûsları şeklinde tasnif edilmiştir (Aydın, 2003: 70-71-72 vd.).

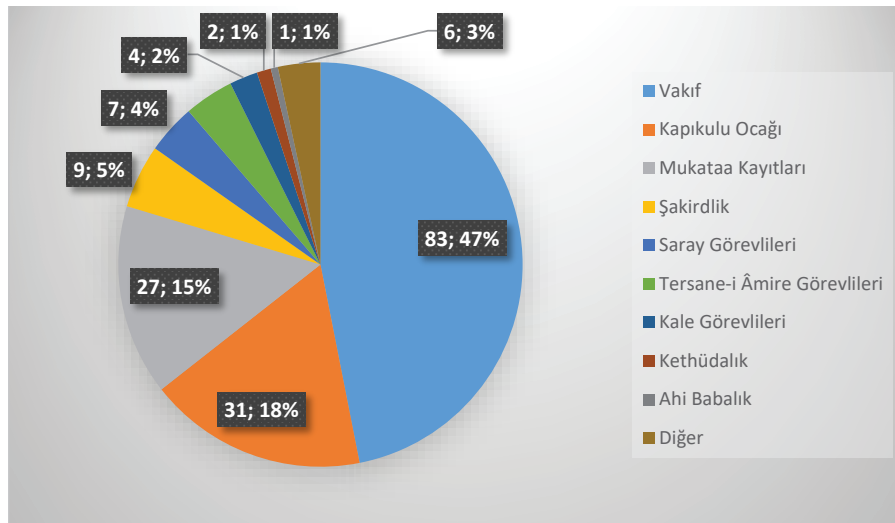
Bilgin Aydın, 2003 yılında hazırladığı doktora tezinde Divan-ı Hümâyün defterlerinden ahkâm, tahvil ahkâm ve ruûs defterlerini incelemiştir. Aydın, tez çalışmasının üçüncü bölümünde ele aldığı ruûs defterleri hakkında oldukça geniş malumat vermiş, defterlerin tasnifi sırasında ruûs defterlerinin başka defter

grupları arasında gösterilmesi gibi yanlışlıklar yapıldığına da değinerek bu durumun araştırmacılar için bir sorun olduğunu vurgulamıştır. Aydın, çalışmasında 16. yüzyıla ait ruûs defterlerini incelemiş ve 17. yüzyıla ait defterler hakkında da bilgi vermiştir.

1660- 1662 tarihli 217 Numaralı Ruûs Defteri, defterin hacminden dolayı iki ayrı yüksek lisans tez çalışmasında incelenmiştir (Savun, 2019; Kır, 2019). 1556- 1557 tarihli Divan-ı Hümâyûn Ruûs Defteri de iki ayrı yüksek lisans çalışmasına konu olmuştur (Çıtak, 2015; Karabulut, 2015). Osmanlı Arşivi A.DVN.RSK koduyla 1764- 1863 tarihleri arasındaki çeşitli kayıtlardan oluşan 217 No'lu Ruûs Defteri ise bir başka yüksek lisans çalışmasında değerlendirilmiştir (Arıboğa, 2019). 1735-1736 tarihli A.RSK 1572 Numaralı (Balıbey, 2011) ve 1607-1612 yılları arasını kapsayan 1482 numaralı Ruus Defterleri (Hoşol, 2019) de yüksek lisans seviyesinde incelenen defterler arasındadır. Bu çalışmalarda varılan sonuçlar yukarıda değinildiği üzere Osmanlı Devleti'nin teşkilat yapısını anlamaya yönelik bilgileri içermektedir. Defterlerden elde edilen veriler sonucunda Osmanlı Devleti'nin yaptığı tayinlerde dikkat ettiği hususlar, kurumlarda meydana gelen bozulmalar ve bunların düzeltilmesi için alınan tedbirler, değişen nizamnâmeler, ocakların kanunnameleri ile ilgili bilgiler, kurumların birleştirilmesi, lağvı ya da yeni kurum açılmasıyla ilgili bilgiler, uygulamalardaki prosedür değişiklikleri, atıyye tahsisleri gibi hususlar hakkında da bilgi sahibi olabilmek mümkün olmuştur (Arıboğa, 2019: 3).

A.Rsk 1576 Numaralı Ruûs Defteri'nde Yer Alan Kayıtlar

Bu çalışmada, A.RSK 1576 Numaralı Ruûs Defteri'nde yer alan vakıf atamaları incelenmiştir. Divânî yazı ile yazılmış olan defter 24 sayfadan müteşekkildir. Defterin bir kaç sayfasında yıpranmadan dolayı okunamayan kısımlar olmuştur. Eylül-Ekim 1728 tarihli 177 atama kaydını içeren kayıtların yalnız 83'ü vakıflarla ilgilidir. Defterde yer alan tüm atamalar atama yapılan birimler bakımından bir grafik ile değerlendirilmiştir. Ekteki Tablo: 1'de ise defterde yer alan vakıf atamaları ile ilgili kayıtlar tüm ayrıntıları ile birlikte gösterilmiştir.

Grafik 1: A.Rsk 1576 Numaralı Ruûs Defteri'nde Yer Alan Kayıtların Alanlarına Göre Dağılımı

Yukarıdaki grafikten anlaşılacağı üzere A.Rsk 1576 Numaralı Ruûs Defteri'nde yer alan kayıtların % 47'si vakıflara yapılan atamaları içerirken Kapıkulu Ocağı için yapılan atamalar %31'lik bir orana tekabül etmektedir. Mukataalar ile ilgili kayıtlar defterde %15, şakirdlik ile ilgili olanlar %5'lik bir orana sahiptir.

Defterde saray görevlileri ve Tersane-i Âmire görevlileri %4, kethüdalık % 2, ahi babalık %1 ve diğer atama kayıtları da % 3'lük bir orana sahiptir.

Defterde Kapıkulu Ocağı için yapılan atamalar, ocağın sipah, silâhdar, ulûfeciyan-ı yemîn, ulûfeciyan-ı yesâr, gurebâ-yı yemîn ve gurebâ-yı yesâr sınıflarına ait yapılan atama kayıtlarını içermektedir. Bu atamalar arasında mahlûl olan yani boşalan bir görevin çoğu zaman bir veya bazen iki, üç kişi tarafından devlete bildirildiğine dair bilgilere rastlanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde Kapıkulu süvarilerinin ocağa kayıt işlemleri esasen süvari mukabelecisi adındaki bir görevli tarafından yapılırdı. Daha sonra bu görevin sadrazam tarafından yürütülmesi ile süvari mukabelecisi yalnızca ocakta boşalan görevleri bildirmekle sorumlu tutulmuştur. Fakat devletin tüm kurumlarında yaşanan bozulma ile birlikte bu ocakta da bir takım yolsuzluklar yaşanmaya başlamış ve ocakta vefat nedeniyle boşalan görevler derhal devlete bildirilmek yerine maaşı başka kişiler tarafından alınmaya başlanmıştır. İşte bu yolsuzluğun önüne geçebilmek için devlet birtakım tedbirler almış, ölen ocak görevlisini ihbar eden kişiyi ödüllendirme yolunu tercih etmiştir. İhbariye akçası adı verilen bu yöntem ile ocakta ölen kişiyi ihbar edenin yevmiesine devlet iki akça zam yapmıştır (Arıboğa, 2019: 23). İncelenilen defterde bu türden pek çok kayıt yer almaktadır. Örneğin, sipahiyandan yirminci bölükte on dört akçe ulufe ile görevli Ali, Yusuf Ağa'nın ölümünü ihbar etmiş ve kendisine ihbariyesi mücebince iki akçe zam yapılmıştır (BOA, A.RSK.d 1576, s. 3).

Defterde önemli bir orana sahip olan kayıt türü mukataalar ile ilgili olanlardır. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde maddi açıdan yaşanan bir takım sebeplerle alakalı olarak mülkiyeti devlete veya vakıflara ait arazilerin bir kısmı özel şahıs veya kurumlara kiralanmıştır (Genç, 2006: 129). Mukataa uygulaması olarak bilinen bu uygulamanın defterde yer alan atamalar arasında % 25'lik bir orana¹ sahip olması özellikle 1695 sonrası malikane şeklinde mukataalar verilmeye başlandıktan sonra bir iç borçlanma olarak devletin ihalelerine rağbetin azalmadığını insanların mukataalara atanmaya devam ettiklerini göstermektedir. Defterde mukataa ile ilgili atamalarda doğrudan iltizam atamasının olmadığı görülmüştür. Ancak bazı mukataa gelirlerinin boşalması nedeniyle boşalan gelirin bir başkasına verilmesi ile ilgili kayıtlar yoğunluktadır. Örneğin, Derviş Mehmed Hâlid Ali Üsküdarî arz-ı hâl sunup İstanbul mukâtaası malından almak üzere yevmî dört akçe vazifeye mutasarrıf olan Ahmed Bey'in öldüğünü bildirmiş; mahlûlden yine mukâta'a-i mezbûrden almak üzere kendisine inâyet rica etmiş ve mahlûl-i mezburun iki akçesi kendisine tevcih edilmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 5). Bu tür kayıtlar bize defterin yazıldığı dönemde mukataaya konu olan yerlerin nereler olduğu konusunda da fikir vermektedir. Bu şekilde defterde tespit edilen mukataalar, İstanbul Kahve Rüsumu, İstanbul Gümrüğü, Sîmkeşhâne-i İstanbul, Edirne Gümrüğü, Üsküdâr Zeameti, Edirne Duhân Gümrüğü, Tuzla, Boyahane, Adana Memlehası, Bac-ı Bazâr-ı Bursa, Aynoz Memlehası, Mudanya Gümrüğü, Bor ve Mizan-ı Harîr-i Bursa Mukâtaası'dır.

Grafikten anlaşılacağı üzere defterde şâkirdlik ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Osmanlı bürokrasisindeki kurumlar kendi memurlarını çoğu zaman kurumda görev yapan kâtipler vasıtası ile yetiştirebilmektedir. İşte bu görevliler şâkird adını almıştır. (Kır 2019:36). Defterde bu tür atama kayıtları mevcuttur. Örneğin, Mustafa adında bir kişinin defter-i Hakani'de şâkird olarak görevlendirilmesi için Defter-i Hakani emini Abdullah Efendi arzuhal sunmuş ve adı geçen şahıs bu yolla şâkirdlik görevine getirilmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 17). Başka bir kayıta da yine Mustafa adlı bir şahsın, Anadolu Muhasebesi Kalemi'ne şâkird olarak atanmak için arzuhal sunduğu ve mezkûr kalemde istihdam edilmesine izin verildiği bilgisine yer verilmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 18).

1 Bu orana defterde yer alan vakıf veya Kapıkulu Ocağı gibi bazı görevler için yapılan atamalar dahil edilmemiştir. Zira bu gibi atama kayıtlarının bazılarında görevliye ödenen ücretin mukataa gelirlerinden verildiği görülmektedir.

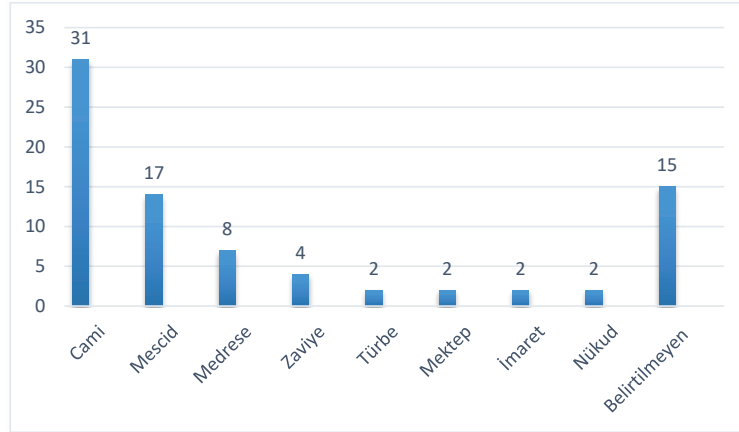
Osmanlı Devleti'nde kethüdalık görevi askeri ve mülki görevlilerin işlerini yürüten kişilere verilen adken, kapıkulu zabıtları arasında da bu adla anılan görevliler bulunmaktadır. Devlet ile esnaf arasındaki iletişimi sağlamak üzere esnaf da kendi aralarından birini kethüda olarak seçmekte idiler (Kır, 2019: 41). İncelenilen defterde iki kaydın kethüdalık ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. İlk kayıta El-Hac Mahmüd adındaki şahsın Tekfûr Han'ında olan kirâcı ve hamâllar kethüdâlığının üzerinde olduğu bilgisi yer almaktadır (BOA, A.RSK.d 1576, s. 2). Bir diğer kayıta da Saray-ı Atık'te teberdar kethüdası Yusuf Ağa'nın vefat ettiği bu nedenle görevin bir başka şahsa verildiği bilgisi yer almaktadır (BOA, A.RSK.d 1576, s. 4). Defterde yer alan 1 kayıt ahi babalık ile ilgilidir. Ahi baba, bir şehirde bulunan tüm esnafın en büyük reisidir. (Kazıcı, 1988: 527). Defterde bununla ilgili yer alan kayıta Halep'te ahi baba olan Es-seyyid Hâşim Efendi vefat edince Halep Kadısının arzuhalı üzerine bu göreve "her vechle mehel olan" Es-seyyid Receb Efendi'nin getirildiği bilgisi yer almaktadır (BOA, A.RSK.d 1576, s. 14).

Ruûs defterlerine bazen herhangi bir görevde bulunmayan bazı kişilere "hallerine merhameten" bağlanan maaş kayıtları da yazılmıştır. Bu kişiler bazen devlet hizmetinde bulunup vefat eden kişilerin eş veya çocukları da olabilmektedir. Yukarıdaki grafikte diğer olarak gösterilen kayıtlar daha çok bu türden kayıtları ifade etmek için kullanılmıştır. Defterde yer alan bir kayıttan anlaşıldığı kadarıyla Saliha ve Emetullah adındaki iki kadın babaları Osman'ın vefat etmesinden dolayı güç durumda olduklarını merkeze bildiren bir dilekçe yazmışlardır. Devlet bu duruma kayıtsız kalmayarak başta İstanbul Gümrüğü malından olmak üzere başka başka kalemlerden de gelen gelirlerden toplam yirmi akçeyi iki kardeş arasında pay ederek onları mağdur etmemiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 6).

1576 Numaralı Ruûs Defteri'nde Yer Alan Vakıf Kayıtları

Vakfın, İslam hukuk terminolojisindeki karşılığı bir malı veya mülkü satın almamak kaydıyla bir hayır işine bağışlamaktır (Pakalın, 1993: 577). Vakıflar doğrudan doğruya dini müesseselerdir. Türkler İslam dinini benimsemeden evvel de insan ruhundaki iyilik temayülüne bağlı olarak hayır kurumları yaptırmakla birlikte İslam dairesine girince bu durumu devam ettirmişlerdir. Kurulan vakıfların pek çoğu yurdun imarı, düşman tecavüzünden muhafazası ve içtimâî bünyenin korunması gibi nedenlerle askerî ve medeni gayelerle yapılmıştır; Bunlar arasında suyolları, kemerleri, çeşme ve sebiller, yol, kaldırım, köprü, aşevi, misafir evi, dul evi, mektep, medrese, kütüphane, muvakkithane ve hastane gibi pek çok kurum sayılabilir (Kunter 1938: 104-105).

Bu makaleye konu olan ruûs defterindeki atama kayıtlarından anlaşıldığı üzere vakıflar pek çok alanda hizmet vermiştir. Bir tablo ile defterde yer alan vakıfların hizmet alanları şu şekilde belirtilebilir:

Grafik 2: A.Rsk 1576 Numaralı Ruûs Defteri'nde Yer Alan Vakıfların Hizmet Alanlarına Göre Dağılımı

Yukarıdaki grafikten de izlenebileceği üzere kurulan vakıfların çoğunluğunu mabetler oluşturmaktadır. Nitekim defterde adı geçen 83 vakfın 48'i cami ve mescitten ibarettir. Mescitlerin sayısı 17'dir. Dini kurumların yoğunlukta olmasının sebebi, vakıf kurmaktaki en önemli amacın Allah'ın rızasını kazanmak olmasındandır. O'nun sürekli zikredildiği mekân olarak ibadet yerlerinin vakıf kurumları arasında büyük oranı kaplaması doğal karşılanmalıdır. Esasen özellikle medrese de dini bilimlerin okutulduğu mekân olması dolayısıyla çoğu zaman vakıf kurmak için ideal görünmektedir. Zira defterde yapılan atamaların 8'si medrese, 2'si mektep olmak üzere 10 tanesi eğitim kurumudur.

Osmanlı toplumunda hayatın hemen her alanıyla ilgili olarak vakıf kurulmuş, halkın her türlü ihtiyacı bu kurumlarca giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle Osmanlı sultanları tarafından kurulan vakıflar ekonomik bakımdan çok güçlüydü. 18. yüzyıla ait bir muhasebe defterinden İstanbul'da bulunan Sultan Selim Han-ı Kadim Vakfı'nın yıllık gelirinin yaklaşık beş buçuk milyon akçe olduğu anlaşılmaktadır (BOA., EV. HMH. d, 1201).

Çalışmaya konu olan defterde bu büyük vakıf ile alakalı olarak H. 3 Rebiülevvel 1141/ M. 7 Ekim 1728 tarihli bir atama kaydı bulunmaktadır. Kayda göre *İstanbul'da bulunan merhum ve mağfurun-leh Sultan Selîm Hân-ı Kadîm Evkâfı'ndan almak üzere yevmî sekiz akçe vazife ile Varna ve Kumcuk cabiliği mahlûl olmağla mahlûlünden Hasan'a tevcîh olunmuştur* (BOA, A.RSK.d 1576, s. 11).

Defterdeki kayıtlardan biri yine Selatin vakıflarından biri olan Ekim 1728 tarihli bir kayıt olup Gazi Hüdâvendigar Vakfı ile ilgilidir. Bu vakıf, I. Murad'ın Bursa'da Çekirge semtinde kurduğu vakıftır (Hızlı, 2001: 42). Külliye'nin içinde cami, caminin üst katına yaptırılan medrese, batsına yaptırılan imaret ve misafirhane, karşısında muallimhane ve tabhane bulunmaktadır.

İmaretle ilgili Bursa Mahkeme Sicilleri'nde 1562 tarihli bir ferman yansımıştır. Fermana göre vakfın onarımı için 29.100 akçe harcanmıştır. 1616 tarihinde imaret bünyesindeki medrese, muallimhane ve tabhanenin eskiyen çatı kurşunları, iki fırın ve ahırın tamiri için 2.500 akçe harcanmıştır (Hızlı, 2001: 45). 1595 yılı vakfın bir senelik geliri 393.345 akça olarak gerçekleşmiştir. Buna göre bu vakıf, orta ölçekte bir vakıftır. Zira Süleymaniye gibi büyük bir vakfın yıllık geliri bir milyon akça civarındadır. (Orbay, 2012: 68).

1576 numaralı ruûs defterinde, bu vakfın külliyesinde bulunan cami-i şerifte ders verecek kişiye ait bir atama kaydı yer almaktadır. Kayıta yer alan ifadelerden anlaşıldığı üzere camide ders veren kişi vakıftan yevmi on sekiz akçe almaktadır. Vakıf kurumunda bazı görevlerin birden fazla iki, üç ve hatta daha fazla kişi tarafından yürütülebildiği bilinmektedir. Bu durum vakıf kayıtlarında "*ber-vech-i iştirâk*" şeklinde ifade edilmiştir. Burada yer alan kayıta da tedris vazifesini yürüten iki kişiden birinin çocuğu olmadan vefat ettiği için görevin nisfı yani yarısı bir başkasına verilmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 13).

Yukarıda da ifade edildiği üzere Osmanlı vakıflarında bazen bir kişinin birden fazla görevi üstlendiği görülmektedir. Gazi Hüdâvendigar vakfı ile alakalı olarak defterde yer alan başka bir kayıta da bu duruma bir örnek bulunmaktadır. H. Gurre-i Rebiülevvel 1141/ M. Ekim 1728 tarihli kayıta yer alan bilgilere göre yukarıda adı geçen vakfın camiinde tedrisle görevlendirilen Mehmed bin Abdullah Hindî ve Mustafa bin Abdullah Hindî aynı zamanda vakfın duâğü görevini de "*ber-vech-i iştirâk*" yani birlikte yürütmektedirler. Şahıslar görevleri karşılığı yevmi on iki akçe almaktadırlar. Mehmed bin Abdullah'ın çocuksuz olarak vefat etmesi sonucu mutasarrıf olduğu yevmî altı akçe hissesi Es-seyyid Ahmed'e tevcih edilmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 18).

Osmanlı Devleti'nin en büyük vakıflarından biri de şüphesiz devletin zirvede olduğu Sultan Süleyman döneminde kurulan vakıftır. Kanuni Sultan Süleyman'a ait vakfiyede babası Yavuz Sultan Selim mezarı

civarında bir cami, Yeni Bahçe’de bir medrese; oğlu şehzade Mehmed için yaptırmış olduğu Şehzade Camii, medrese, imaret ve sıbyan mektebi; Süleymaniye Külliyesi bünyesinde bulunan imaret, cami, darülhadis, darüşşifa, darültıp, dört medrese, sıbyan mektebi ve medrese öğrencilerine ait on sekiz oda; Cihangir Camii, mescidi ve sıbyan mektebi; Eski Fil Damı Zaviyesi ve mescidi; Edirne’de Bükelice Zaviyesi’nden oluşmaktadır. Sultan Süleyman bu hayır kurumları için, 217 köy, 34 mezraa, 3 mahalle, 7 değirmen, 2 dalyan, 2 iskele, 1 çayırılık, 6 köy mahsulü, 2 ada, 3 hisse vakfetmiştir (Yılmaz, 2008: 46-48). Vakfın geliri, 1714 yılı vakıf muhasebe defterine göre toplam 285.400 kuruştur. Bu gelirler arasında hamam, kervansaray ve çeşitli dükkânlardan elde edilen kira gelirleri 21.000 kuruş iken, vakfın mukataa gelirleri 264.400 kuruştur (BOA., EV.HMH.d., 1957).

İncelenen ruûs defterinde bu büyük vakfa ait bir hitabet cihetinin tevcihine ait kayda rastlanılmıştır. H. 20 Safer 1141/ M. 25 Eylül 1728 tarihli atama kaydına göre Divane Ali Camii’nin hitabet vazifesi Sultan Süleyman Hân vakfından sağlanan yevmî beş akçe ile yürütülmektedir. Camide hatib olan Hasan Halîfe ibn Receb’in görevini kendi hüsn-i rızasıyla Hafız Mehmed ibn Hasan’a ferâgat ve kasr-ı yed ettiğini vakfın mütevellisi El-Hac Osman arz eylemiş, bunun üzerine bir hatt-ı hümayunla görev, adı geçen şahsa tevcih edilmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 12).

Bilindiği üzere Osmanlı toplumsal yaşamında vakıf kurma hakkı herkese aittir. Bir sultan, sıradan bir insan, dul bir kadın veya önemli bir tüccar ya da bir devlet adamı vakıf kurabilmektedir. Osmanlı Devleti’nde kurulan vakıfların büyük kısmı özel kişiler tarafından kurulmuş olmakla birlikte sultanların ve üst düzey devlet görevlilerinin kurduğu hayır müesseseleri toplam içinde küçük bir oran teşkil etmektedir. Fakat onların kurduğu vakıfların sayısı az da olsa mali hacmi diğerleriyle kıyaslanmayacak ölçüde büyüktür. (Sabırlı, 2012: 2)

Defterde adı geçen vakıflar arasında bulunan Bursa’da Bedreddin Pars Bey Vakfı, bir devlet adamı tarafından yaptırılmıştır. Osmanlı Devleti’nde bir hadım ağası olan ve bu nedenle vakfın tevliyâtini oğluna değil de kardeşine bırakan Abdullah oğlu Bedreddin Bey, Bursa’da Şehreküstü Mahallesi’nde 1445 tarihinde bir cami ve zaviye yaptırmıştır. Bedreddin Bey, vakfa kurulduğu arazisini, üç değirmen, bir han, Yazır ve Kuruca köylerinin geliri ve birçok dükkân vakfetmiştir.

Defterde yer alan H. 29 Safer 1141/ M. 4 Ekim 1728 tarihli kayıta:

“Medine-i Burûsa’da vâki merhum Bedreddin Pars Bey vakfından almak üzere yevmî dört akçe vazîfe ile mu’temed ve vekil-i harç ve yevmî dört akçe vazîfe ile eczâ-hân olan Es-seyyid Mustafa bin Halil veledes kendi hüsn-i rıza ve ihtiyârıyla cihet-i mezbûrları erbâb-ı istihkâdan Mehmed bin El-Hac Hasan’a ferâgat ve kasr-ı yed itmekle kasr-ı yedinden tevcih olunub yedine berât-ı şerîf-i alişân virilmek bâbında inâyet recâsına nâzır-ı vakf dârüs-sa’ade ağası izzetlü El-Hac Hasan Ağa ‘arz itmekle mûcebince tevcih olunmak” ifadeleri yer almaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere vakıf kurumlarında bazı görevler tek bir kişi tarafından yürütülmekte ve bu kişi ayrı ayrı yürüttüğü vazifeler için ayrı ayrı ücretler almaktadır. Atama kaydında yer alan ifadelerden Bedreddin Pars Bey Vakfı’nda da El-hac Hasan’ın, mutemetlik ve vekil-i harç ciheti için yevmi dört, eczahanlık ciheti için de yine yevmi dört akçe aldığı anlaşılmaktadır (BOA, A.RSK.d 1576, s. 8).

İncelenen deftere yansıyan ve vakıf kuran bir başka devlet adamı da vezir Canikli lakabı ile bilinen El-hac Ali Paşa’dır. Dergâh-ı âlî kapıcıbaşlarından Fatsalı Ahmed Ağa’nın küçük oğlu olan Canikli Hacı Ali Paşa, 1762 yılında Gürcistan’da çıkan ayaklanmayı bastırmakta Çıldır Valisi Hasan Paşa’ya yardım etmesi üzerine Bâbiâli’nin güvenini kazanarak Canik muhassılı olmayı başarmış, katıldığı savaşlarda

gösterdiği başarılar üzerine 1772 tarihinde kendisine Amasya sancağı mâlikâne olarak verilmiş, daha sonra Tokat sancağı voyvodalığı bağlanmıştır. Eski Kırım Hanı Devlet Giray'ın tavsiyesi üzerine vezirlikle Kırım seraskerliğine getirildiği 1773 yılının Aralık ayında kendisine "bervech-i mâlikâne" Trabzon sancağı verilmiştir (Mert, 1993: 151). Trabzon ve Amasya mutasarrıflıklarında bulunan Canikli Ali Paşa, Trabzon, Erzurum ve Sivas valiliklerinde bulunmuş ancak birtakım uygunsuz davranışları nedeniyle idam edilmiş önemli bir devlet adamıdır (Karagöz 1998: 23-24-25 vd.).

Defterde Vezîr El-Hâc Ali Paşa Câmîi'ne yapılan bir hitabet ciheti söz konusudur. H. 26 Safer 1141/ M. 1 Ekim 1728 tarihli atama kaydında yer alan bilgiye göre camide yevmî on beş akçe vazife ile hatîb olan Mustafa Efendi, yaşlı olması dolayısıyla görevini büyük oğluna kendi hüsn-i rızâ ve ihtiyârıyla ferâgat ve kasr-ı yed etmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 1).

Defterde yer alan önemli vakıflardan biri de Tokat'ta binası günümüze kadar ulaşan ve Gökmedrese olarak da bilinen Pervane Bey Medresesi'dir. Binanın inşası, Anadolu Selçuklu Devleti'nde pervanecilik ve vezirlik görevlerini yürüten Pervane Muineddin Süleyman tarafından başlatılmış iken, O'nun 1277'de ölümü ile bir yakını veya kızı Sultan II. Mesud'un eşi tarafından tamamlanmıştır.

Medresenin kitabesi olmadığı için yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir (Açıkel 2012: 155). Evliya Çelebi Seyahatnamesinde de bimarhane olarak anlatılan medrese darüşşifa olarak kurulmuştur (Hanılçe 2017: 239). 24 hisseye ayrılan 5900 akçelik toplam vakıf gelirinin 8 sehmi medrese müderrisine, 4 sehmi müteveliye, 4 sehmi darüşşifadaki tabibe, 2 sehmi zaviye şeyhine, 3 sehmi 10 kişiden ibaret olan türbhanalara, 1,5 sehmi medrese talebelerine, 1,5 sehmi de müid olanlara paylaştırılmıştır (Açıkel, 2012: 155). Defterde bu vakıfla ilgili olarak bulunan kayıt, medreseye ibtida-i hariç derecesiyle atanan bir müderris sebebiyledir. H. 27 Safer 1141/ M. 2 Ekim 1728 tarihli kayda göre medresede müderrislik vazifesini yürüten Tokadî İsmail Yıldüz vafaat etmiş, Tokad nâibi Şeyhî Mustafa Efendi'nin arzıyla yerine Abdurrahman Efendi görevlendirilmiştir.

Tokat'ta bulunan önemli vakıflardan biri de İvaz Paşa Vakfıdır. Hacı İvaz Paşa, Sultan I. Murad döneminde başladığı devlet hizmetine Sultan Yıldırım Bayezid, Fetret Devri, Çelebi Sultan Mehmed döneminin tamamında ve Sultan II. Murad'ın saltanatının ilk yıllarında devam etmiş ve çeşitli rütbeler verilerek ikinci vezirliğe kadar yükseltilmiştir. Aynı zamanda, Bursa, Dimetoka, Edirne, Ankara ve Tokat şehirlerinde mimar veya bani olarak gerçekleştirdiği eserlerle, Türk Sanatına önemli katkılar sağlamış bir devlet adamıdır (Beyazıt, 2009: 1).

Çandarlı İbrahim'in veziriazamlığa getirilmesi üzerine İvaz Paşa ikinci vezir olmuştur. Ancak nüfuz rekabeti sebebiyle Çandarlı ile arası açılmış, bu rekabet sonucunda II. Murad İvaz Paşa'yı önce vezirlikten azletmiş, daha sonra da gözlerine mil çektirerek Edirne'den uzaklaştırılmıştır. Bursa'da mecburi ikamete tabi tutulan Hacı İvaz Paşa, bir veba salgını sırasında 20 Ağustos 1428 tarihinde vefat etmiştir (Özcan, 1996: 263).

İvaz Paşa'nın Tokat'ta kurduğu vakıf, bir bedesten, medrese, cami ve mescitten oluşmaktadır (Beyazıt, 2009: 46-47-48 vd.). Mustafa Beyazıt, (2015: 7-8) bir çalışmasında Hacı İvaz Paşa'nın Tokat'ın Beyoba beldesinde medrese, hamam ve zaviye yaptırdığını belirtmiş, Uzunçarşılı'nın da Hacı İvaz Paşa Vakfı'na ait bir vakfiyeden bahsettiğini dile getirmiştir. Kendisi ise Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan yine Paşa tarafından düzenlettilen Tokat bölgesine ait iki vakfiye tespit etmiştir. Beyazıt'ın tespit ettiği en erken tarihli vakfiye H. 22 Zilhicce 827 / M. 17 Kasım 1424 tarihli ve Tokat vilayeti Kazabad nahiyesine (Pazar) aittir. XVIII. ve XIX. yüzyıllara ait Hurufât defterlerindeki verilerden de anlaşıldığı kadarıyla Hacı İvaz Paşa Beyobası köyünde cami, mescit, medrese ve buk'a (zaviye, imaret), İyi Baba köyünde mescit, muallimhâne ve buk'a inşa ettirmiştir.

Defterde bu vakfa ait atama kaydı camisine yapılan hitabet tevcihi ile alakalıdır. Tokat Müzesi arşivinde bulunan bir yazma nüshada İvaz Paşa Camii ile ilgili kayıta H.810 (M. 1407) yılına ait bir vakfiyeden bahsedilmekte fakat vakfiyenin yeri hakkında bilgi verilmemektedir (Beyazıt, 2015: 7). 1576 numaralı Ruûs defterinde ise bu cami ile ilgili olarak şu bilgiler verilmiştir. Hitabet görevinde bulunan Seyyid Süleyman Halîfe ölünce oğulları Es-seyyid Ali ve Es-seyyid Süleyman ortaklaşa (bervech-i müsterek) bu görevi yürütmüşlerdir. Ancak Seyyid Ali rızasıyla görevi kardeşi Süleyman'a devretmek istemiş, Tokat nâibi Şeyhî Mustafa Efendi bu durumu bir arzuhal ile merkeze bildirmiştir. Kaydın sonunda yer alan "*sâdır olan hatt-ı hü mâyûn-ı şevket-makrûn mücebince tevcih olunmak*" ifadesinden anlaşıldığı üzere görev Süleyman'a verilmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 8).

Defterde yer alan başka bir vakıf Pîrî Ağa Mescidi'dir. III. Ahmed'in kızı ve Sadrazam Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'nın hanımı Fatma Sultan tarafından Terzibaşı Pîrî Ağa Mescidi'nin yerinde yaptırılmıştır. Nevşehirli İbrâhim Paşa, bu mescidin yakınında bir saray inşa ettirirken Fatma Sultan buradaki mescidin harap olduğunu görüp sarayının arazisinden de biraz yer ilâve ederek büyük bir cami inşa ettirmiştir (Eyice, 1995: 262). Küçük Çelebizade İsmail Asım tarihinde yer alan bilgiye göre Fatma Sultan Cuma gününe denk gelen H. 8 Rebiülevvel 1140/ M. 24 Ekim 1740 tarihinde III. Ahmed ve Sadrazam İbrâhim Paşa'nın da katılımıyla açılış gerçekleştirilmiştir (Asım Tarihi, s. 498-499). Defterde yer alan H. 29 Safer 1141/M. 4 Ekim 1728 tarihli atama kaydına göre bu mescide bir müezzin ataması yapılmıştır. Yevmî üç akçe vazife ile daha önceki müezzin Ali, görevi kendi hüsn-i rızasıyla Mustafa bin İsmail'e ferâgat ve kasrı yed etmiş, vakfın nazırı da bu durumu İstanbul kâdısı Es-seyyid Zeynelabidin Efendi'ye arz etmiştir. Gelen cevap üzerine vazife günlük üç akçe karşılığında Mustafa bin İsmail'e tevcih edilmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 2).

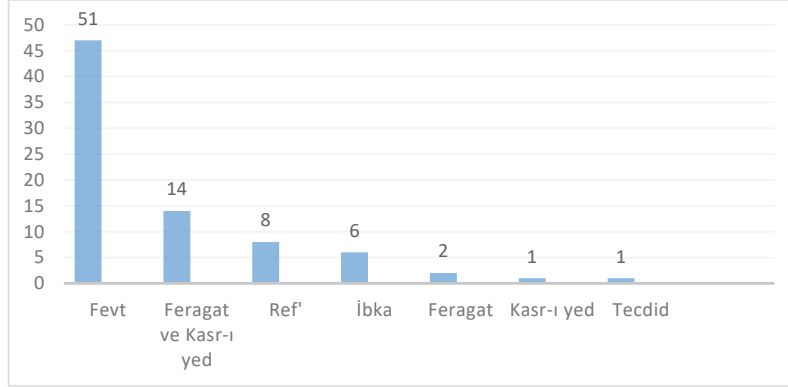
Defterde devlet adamlarının yaptırdığı vakıflardan biri de Osmancık'ta bulunan Koca Mehmed Paşa Vakfı'dır. II. Murat dönemi veziriazamlarından olan Koca Mehmed Paşa (ö. 843/1439-40) Osmancık'ta mevcut en eski camiyi yaptırmıştır. Kitabesine göre cami, H. 834/ M.1430-31 yılında inşa edilmiştir (Öz, 2007: 477). Caminin de içinde bulunduğu külliye, Osmancık Kalesi'nin eteğinde Güney mahallesinin Kayadibi mevkiindedir. Külliye, cami, imaret, hamam ve bedestenden meydana gelmektedir (Karakaya, 2016: 71). İncelenilen ruus kayıtlarında vakıfla ilgili H. 2 Rebiülevvel 1141/ M. 6 Ekim 1728 tarihli atama kaydı, vakfın kitabet cihetiyle ilgilidir. Belgeye göre Seyyid Halil arzuhâl sunup vakf-ı mezbûrun yevmî bir akçe vazife ve senevî bir buçuk müdd galle ile nisf kitabetine mutasarrıf olan Ali Veledeş ölmüş olup yerine kendisinin atanmasını talep etmiştir. Seyyid Halil'in isteği iş için müstehak olması dolayısıyla kabul edilmiştir.

Osmanlı devlet adamları dışında kadınların da büyük vakıflar kurdukları bilinmektedir. İncelenen defterde bunlardan biri olan Mihrimah Sultan Vakfına ait bir atama kaydı bulunmaktadır. Mihrimah Sultan, Kanûnî Sultan Süleyman'ın hayatta kalan tek kızıdır. Mihrimah Sultan Üsküdar'da iki minareli bir cami, çeşme, medrese, sıbyan mektebi ve kervansarayın yanı sıra (H. 954/M. 1547) Edirnekapı'da tek minareli bir cami, bir çeşme, bir medrese, sıbyan mektebi ve bir çifte hamamdan oluşan bir külliye inşa ettirmiştir (H.973/M. 1566) (Kaçar 2005: 39-40). Defterde geçen kayıt, Mihrimah Sultan'ın Edirne'de yaptırdığı külliye içerisinde bulunan cami ile ilgilidir. H. 27 Safer 1141/ M. 2 Ekim 1728 tarihli kayda göre, burada günlük beş akçe ile müezzinlik yapan Ahmed bin Mehmed ölünce vakfın mütevellisi İbrahim'in arzı ile yerine Abdullah Halîfe atanmıştır.

Vakıf Görevlilerinin Atama Usulleri

İncelenen defterdeki veriler vakıf görevlilerin atama usulleri hakkında da bize önemli bilgiler vermektedir. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde vakıflar belli kurallar çerçevesinde idare ediliyordu. Bu durum vakıf görevlerine yapılan atamalar için de geçerliydi. Buna göre, vakıf görevlileri ya kadı arzıyla, ya şey-

hülislam işaretiyle veyahut kazasker ilamı ve padişah fermanı ile atanabiliyordu. Atamaların nedenlerini daha çok meşruiyet, mahlûl, tecdid, ibka vb. oluşturuyordu (Demirtaş 2012: 59-60-61 vd.). Bu sebepler aşağıdaki tabloda oranlarıyla birlikte gösterilmiştir:

Grafik 3: Vakıf Görevlilerinin Atama Sebepleri

Yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı defterde adı geçen vakıflara yapılan atamalar daha çok önceki görevlinin ölümü üzerine yapılmıştır. Bu bize vakıf görevlilerinin genellikle hayat boyu görev yaptıklarını düşündürmektedir. Bu görevler ise genellikle müderrislik, tevliyet, kitabet, hitabet, cibayet, müezzinlik ve duaguluk gibi vazifelerdir.

Vakıf kadrolarına feragat ve kasr-ı yed sebebiyle de tayinler yapılıyordu. Bu usule göre görevli kişi kendi rızasıyla bir başkası lehine görevden çekiliyordu. Defterde feragat ve kasr-ı yed sebebiyle üç atama kaydına rastlıyoruz. Görevlilerin feragat etme nedenlerinin başında yaşlılık ve hastalık yer alıyordu. Mesela İstanbul'da Molla Gürani Mahallesi'nde bulunan Ömer Efendi Vakfı'nda hatip olarak görev yapan El-Hac Ahmed ibn Eş-Şeyh Yusuf hasta olduğundan görev yapamaz hale gelmiş ve görevden feragat ederek yerine Mehmed Halife ibn İzzet tayin edilmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 5). Görevi feragatle bırakanlar yerlerine daha ziyade oğullarını bıraktıkları görülüyor. Defterde buna ilişkin pek çok örnek bulunmaktadır. Mesela Şam'da bulunan bir medresenin nâzırı Şeyh Abdurrahman görevden feragaten ayrılınca yerine sulbi oğlu *Osman Efendi* (Zilkade 1121)'de tayin edilmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 1). Ali Paşa Camii'nin hatibi Vezir El-Hâc da aynı şekilde yaşlı olduğundan büyük oğlu Mustafa Efendi lehine vazifeden el çekmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 1).

Ehil olmayan, hizmetinde gevşek davranan veya ihmal eden, haksız yere başkasının vazifesini elinden alan, ahlaken zaaf gösteren veya yolsuzluk yapanların vazifeleri ellerinden alınıyordu. İncelenen deftere yansıyan bilgiye göre sekiz vakıf görevlisi ref, yani azledilmişti. Bunlardan birisi de Kangır'da bulunan Kasım Bey Vakfı'nın meşihat cihetinin yarısına mutasarrıf olan Seyyid Ali'ydi. "*kendi halinde*" olmayan, üstelik "*cüheladan*" olan bu zat vazifeden alınmıştır (BOA, A.RSK.d 1576, s. 7).

Vakıf görevlilerinin atama sebeplerinden biri de yeni sultanın tahta oturmasıydı. Yeni Sultan tahta oturduğunda bütün görevlilerin beratları yenileniyordu ki buna "*tecdid-i berat*" deniliyordu. Beratların kaybedilmesi veya haksız şekilde bir görevin kendine berat ettirilmesi durumunda da hak sahiplerine yeni berat veriliyordu. Mesela Bolu Mengen'deki bir vakfın tevliyetini "*hilâf-ı inhâ*" ile kendisine berât ettiren Sabi Abdurrahman azledilerek tevliyete hak sahibi Molla Hüseyin yeniden atanmıştır (BOA, A.RSK.d 1576, s. 21). Yine Mehmed Efendi ibn Abdülkerîm, Konya'da bulunan Darü'l-Huffâz Yusuf Ağa Vakfı'nın mütevelliliğine getirilmiştir. Esasen bu vakfın tevliyeti kendisi üzerinde iken Mustafa adında birisi haksız şekilde üzerine berat ettirmişti. Yapılan tayinle bu yanlış düzeltilmiş, Mehmed yerinde ibka edilmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 13).

Vakıfların Yaşadığı Sorunlar

Osmanlı Devleti'nin gerileme sürecinde tüm kurumlarda olduğu gibi vakıf kurumunda da önemli sıkıntılar yaşanmıştır (Koçi Bey Risalesi, 1993).Yapılan israflar, görevlilerin ihmal ve yolsuzlukları bunlar arasında sayılabilir. Mesela Haleb mahkeme-i kübrâsının kâtibi Seyyid Hâşim'in vefatından sonra bu vazife Kasım Efendi'ye tevcih edilmiş, ancak Ahmed Efendi adlı bir şahıs bu görevi üzerine berât ettirmiştir. Şikâyet üzerine Ahmed Efendi azledilerek Kasım Efendi yeniden kâtip olmuştur (BOA, A.RSK.d 1576, s. 20). Yine Konya'da Darü'l-Huffâz Yusuf Ağa Vakfı'nın mütevellisi Mehmed Efendi'nin elinden vazifesini haksız şekilde alan Mustafa görevinden uzaklaştırılmıştır (BOA, A.RSK.d 1576, s. 13). Görevlerine aykırı fiilleri sebebiyle azledilen başka örneklere de rastlıyoruz. Merhûm Mahmûd Paşa Câmî-i Şerîfi'nin hatibi Eş-Şeyh El-Hac Ebûbekir halka eziyet ettiği ve vakfı gadra *uğrattığı için ref'* olunmuştur (BOA, A.RSK.d 1576, s. 4).

Vakıfların yaşadığı sorunlardan biri de kayıtlarının düzgün tutulmamasından kaynaklanan sorunlardır: Örneğin Bursa'nın Gölpazar Kazası'na tâbi Eylemiş Köyü Karaca İbrâhim Mezraası'nın mezraadârlık vazifesi vakıf şartı gereği evlâd-ı vâkıfdan evlâdları İslâm, Şaban ve Osman'ın maliye berâtıyla üzerlerinde iken bunlardan Osman'ın Anadolu Muhâsbesi'ne kaydı yapılmamıştır. Bu kardeşlerden Şaban'ın da vefatı ile hissesi oğluna tevcih olunmuş, ancak bu iki şahsın kayıtları Anadolu Muhâsbesi'nde açık kalmıştır. Bu nedenle aherden evlâdiyetde asla alâkası olmayan Ömer Efendi görevi üzerine berât ettirmiş, söz konusu iki kardeşin davaları sonucunda durum düzeltilmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 22). Yine Şahbâz Eseri Kasabası'na tâbi Mursucuk Köyü'nde bulunan Şeyh Yusuf Efendi Vakfı'na ait Câmî-i Şerîfi'nin devirhânı El-Hâc Ahmed'in usulünce atanmadığı tespit edilerek hak sahibi olan Osman Bey Haremeyn muhâsbesinde kayıtlı *vakfiye gereğince tayin edilmiştir* (BOA, A.RSK.d 1576, s. 3). Sakız Adası'nda Salih Paşa Medresesi'nde yevmî altmış akçe vazife ile müderris ve üç akçe ile hafız-ı kütüb olan Eş-Şeyh Mehmed Efendi'nin beratı mütevellîye Hurî Hânım'ın arzıyla yenilenmiştir (BOA, A.RSK.d 1576, s. 21).

Sonuç

Toplumların siyasi, askeri, sosyal, kültürel her türlü yaşanmışlıklarını geçmişten günümüze aktaran en güvenilir kaynaklar her devlet için kuşkusuz arşiv kayıtlarıdır. Osmanlı Devleti'nde Hazine ve Evkaf'tan maaş alan tüm devlet çalışanlarının atama kayıtlarını içeren Ruûs defterlerinden biri olan A.Rsk 1576 numaralı defter de Osmanlı arşivinde bulunan sayısız önemli kaynaktan biri olarak kayıt altına alındığı dönemi günümüze aktaran önemli bir defterdir. 1728 tarihli bu defterde yapılan inceleme neticesinde 177 kayıt tespit edilmiştir. Bunlardan 83'ü vakıf görevlilerinin atamalarına aittir. Vakıflara dair atamaların bu kadar çok olması 18. yüzyılda vakıfların hala sosyo-kültürel hayatın odağında yer aldığını göstermektedir. Ayrıca yalnız bir defterle bunu genelleştirmek zor olsa da vakıfların camiler ile sıkı bağı bir kez daha görülmüştür. Bu atamalarla ilgili defterden elde edilen veriler o dönemde vakıfların yaşadığı sıkıntıları ve atama rejimi hakkında bize önemli malumat vermektedir.17. ve 18. yüzyıllar Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerilemeye başladığı dönemler olarak kabul edilir. Bu kanaatin doğru olup olmadığı ancak özellikle Osmanlı arşivinde bulunan çeşitli defter grupları başta olmak üzere arşiv kayıtlarının titiz bir çalışma ile incelenmesi sonucu anlaşılabilir. Zira incelenen defterde yer alan bilgiler, devletin vakıflar gibi önemli kurumları başta olmak üzere pek çok kurumunda aksaklıklar yaşandığını, ancak devletin bu aksaklıkları düzenleyebilmek adına gerekli önlemleri aldığını göstermektedir. Ayrıca defterin kayıt altına alındığı tarihlerde Osmanlı Devleti'nin sosyal devlet anlayışına uygun olarak kadınlar başta olmak üzere yaşlı, muhtaç kimselere maddi destek sağladığı anlaşılmaktadır.

Defterde Kapıkulu Ocağı için yapılan atamalardaki yoğunluk, devşirme sisteminin asla klasik düzendeki gibi olmadığı ve nakit sıkıntısının ileri seviyelerde olduğu bir sırda, bu ocağın oran bakımından "memur" kesiminin hala ciddi bir kısmını oluşturduğunu göstermektedir.

Ek 1: A.RSK 1576 Numaralı Ruûs Defteri'nde Yer Alan Vakıf Atama Kayıtları

Vakfın Adı	Nerede Bulunduğu	Görev	Atama Tarihi	Ücreti	Atanma Usulü
Vezîr El-Hâc Ali Paşa Câmî-i Şerîfi	Kayseri	Hitâbet	31 Eylül 1728	15 akçe	Ferâgat ve kasr-ı yed
Aişe Hatûn ve Yusuf Ağa Vakfı	Üsküdar	Tevliyet	30 Eylül 1728	10 akçe	İbka
.....Medresesi ²	Şam	Nezâret	19 Eylül 1728	10 akçe	Kasr-ı yed
El-Hac Osman Câmî-i Şerîfi	Tosya/ Eğincik Köyü	Hitabet	8 Ekim 1728	-	Feragat
Ahi Çelebi	İstanbul	-	8 Ekim 1728	-	Fevt
Aişe Hatûn binti Yusuf Ağa Câmî-i Şerîfi	Taş Kal'a	Cüzhân-Devirhân	3 Ekim 1728	3 +2 akçe	Ref'
Pirî Ağa Mescid-i Şerîfi	İstanbul	Mü'ezzin	22 Eylül 1728	3 akçe	Feragat ve Kasr-ı yed
El-Hac Receb Ağa Vakfı	-	Tevliyet	22 Eylül 1728	1 akçe	Fevt
Şeyh Yusuf Efendi vakfı Osman Beğ Câmîi	Şahbâz Eseri Kasabası/ Murscuk Karyesi	Devirhân	2 Ekim 1728	1 akçe	İbka
Pervâne Medresesi Vakfı	Tokât	Müderriş	2 Ekim 1728	-	Fevt
Bina Emîni Sinan Ağa Vakfı Camii	İstanbul	Müezzin	2 Kasım 1728	-	Feragat ve Kasr-ı yed
Hınısî İmareti Vakfı	Şâm	Kitabet	12 Eylül 1728	3 akçe	Fevt
Cami-i Sultan Mehmed Han	-	Fethhan	12 Eylül 1728	5 akçe	Fevt
Es-seyyid Osman Efendi Camii	Üsküdar	Hitabet	3 Ekim 1728	25 akçe	Fevt
Mahmûd Paşa Câmîi	Meydân Mahallesi	Hitâbet	3 Ekim 1728	-	Ref'
Ser-etibbâ-i hâssa Ömer Efendi Vakfı	İstanbul	Cibayet	3 Ekim 1728	25 akçe	Feragat ve Kasr-ı yed
Bastiye Vakfı	Sâlihiye-i Şâm	Tevliyet	3 Ekim 1728	-	Ferâgat ve Kasr-ı yed
Sitti Şerife Evkâfi Mescidi	Üsküdar	Kayyum, Kâtib, Cabi	5 Safer 1141/ 10 Eylül 1728	3+ 12+ 5 akçe	Fevt

2 Metnin orijinalinde Medrese adının geçtiği kısım yırtıktır.

Ülkü Yancı

Hamza Fakih Vakfı Mescidi	Üsküdar	Müezzin	3 Ekim 1728	-	Fevt
Câmi-i Kestel	İnebahtı	Kayyum	25 Eylül 1728	7 akçe	Fevt
Ayasofya-i Kebîr Şeyhi Osman Efendi Vakfı	İstanbul	Mütevelli	3 Ekim 1728	-	Fevt
Kasım Bey Vakfı	Kankırı	Meşihat-ı İmâret-i Nısf	29 Eylül 1728	-	Ref'
Mahmûd Paşa Vakfı Mektebi	İstanbul	Cibâyet	4 Ekim 1728	3 akçe	Fevt
Bedreddin Pars Bey Vakfı	Bursa	Mu'temed, Vekil-i harç, Eczâhân	4 Ekim 1728	4 + 4 akçe	Ferâgat ve Kasr-ı yed
Bâbü's-Sa'âde-i Sabık Cafer Ağa	Edirne	Cibâyet	4 Ekim 1728	6 akçe	Ferâgat ve Kasr-ı yed
Bosnevî Kâtib Mustafa Efendi Vakfı	İstanbul	Kitâbet	23 Eylül 1728	3 akçe	Fevt
İvâz Paşa Vakfı	Tokat	Hitâbet	4 Ekim 1728	-	Fevt
Sarı Köyü Mektebi	Akrâz-ı Fenâris Kazası- Sarı Köyü	Muallim	4 Ekim 1728	15 kuruş	Ref'
Şems Ahmed Paşa Vakfı	Üsküdar	Müezzin ve Eczâhân	19 Eylül 1728	25+2 akçe	Ferâgat ve Kasr-ı yed
Rüstem Paşa Hâcesi Büyük Ali Baba Zaviyesi ve diğeri Ali Baba Zaviyesi	Sivas	Zaviyedâr ve Mütevelli	6 Ekim 1728	-	Fevt
Hacı Mustafa Vakfı	Kastamonu	Tevliyet	Ekim 1728	4 akçe	Fevt
Vezîr-i Azam-ı Sâbık Halil Paşa Vakfı Türbesi	İstanbul	Cüzhânlık	3 Ekim 1728	3 akçe	Fevt
Abdülvehhâb Gazî Zâviyesi Vakfı	Sivas	Tevliyet	4 Ekim 1728		Ref'
Ahmed Efendi Vakfı	İstanbul	Mütevelli	30 Eylül 1728	-	Fevt
Şerif-i Hüsvrev Paşa Vakfı Câmi	Haleb	Hitâbet	6 Ekim 1728	3 akçe	Fevt
Vakf-ı Câmi-i Hanım Hatûn	Taşabâd ve Niksâr'da Değirmenli Köyü	Hitâbet	4 Ekim 1728	Senevî 2 müd hınta	Ref'
Mücrimiyye Medresesi	Antakya	Müderris	6 Ekim 1728	Vazife-i Muayene	İbka
Sultan Selîm Hân-ı Kadîm Evkâfı	İstanbul	Cabi	7 Ekim 1728	4+4 akçe	Fevt
Mahalle-i Bedestân Mescidi	Divriği	İmam	6 Ekim 1728	1 akçe	Fevt

1576 Numaralı Defter Örneğinde Ruûs Defterlerinin Vakıf Atamaları Açısından Önemi

Gazi Davud Paşa Vakfı Câmii	İstanbul	Kitâbet-i Meşâhir	Ekim 1728	4 akçe	Fevt
Sultan Süleyman Hân Gazî Vakfı Câmii-i Divâne Ali	İstanbul	Hitâbet	25 Eylül 1728	5 akçe	Ferâgat ve Kasr-ı yed
Tersâne Emîni Salih Efendi Vakfı Câmii-i Divâne Ali Beğ	İstanbul	Hitâbet	3 Ekim 1728	6 akçe	Ferâgat ve Kasr-ı yed
Sultan Alâ'addîn Câmii	Bor	Dersiâm	30 Eylül 1728	5 akçe	Fevt
Vezîr-i Azam-ı Sâbık Hüseyin Paşa Vakfı Mescidi	İstanbul Mimâr Ayas Mahallesi	İmâmet	6 Ekim 1728	20 akçe	Ferâgat ve Kasr-ı yed
Mimâr Şucâ' der-sûk-i emin-i şehri Vakf-ı Mescidi	İstanbul	Tevliyet	4 Ekim 1728	3 akçe	Ferâgat ve Kasr-ı yed
Kemâl Beğ Vakf- Mescidi	İstanbul -Aksarây	İmâmet	4 Ekim 1728	-	Fevt
Merhum Hamza Fakîh Mescid-i Vakfı	Üsküdâr	Âbkeş	6 Ekim 1728	1 akçe	Fevt
Gazî Hüdâvendigâr Evkâfı	Bursa	Kal'a Cami-i Şerîfi'nde tedris	Ekim 1728	9 akçe	Fevt
Kadı-asker-i Sâbık Abdülkâdir Efendi Vakfı Mescidi	İstanbul Meydâncık Mahallesi	Şeyhülkurrâ	6 Ekim 1728	6+4 akçe	Fevt
Darü'l-Haffâz Yusuf Ağa Vakfı	Konya	Tevliyet	25 Eylül 1728	-	-
Katırtâşoğlu Câmii Vakfı	Kayseri El-Hac Mansûr Mahallesi	Hitâbet	8 Ekim 1728	1 akçe	Ferâgat ve Kasr-ı yed
Mescid-i Peygamber Vakfı	Harabdar	Dersiâmlık-ı Rub'	6 Ekim 1728	2,5 akçe	Fevt
Mescid-i Peygamber Vakfı	Harabdar	Dersiâmlık-ı Nısf	8 Ekim 1728	2,5 akçe	Fevt
El-Hâc Receb Ağa bin Veli Vakfı Karaki Hüseyin Mescidi	İstanbul	Kitâbet ve Cibâyet	4 Ekim 1728	1 akçe	Fevt
Sarây Câmii	Kerkük	Dershân	7 Ekim 1728	37+10 akçe	İbka
Câmii-i Kebîr Vakfı	Medine Baalbek Kazası	Hitâbet	4 Ekim 1728	16 akçe	Ferâgat

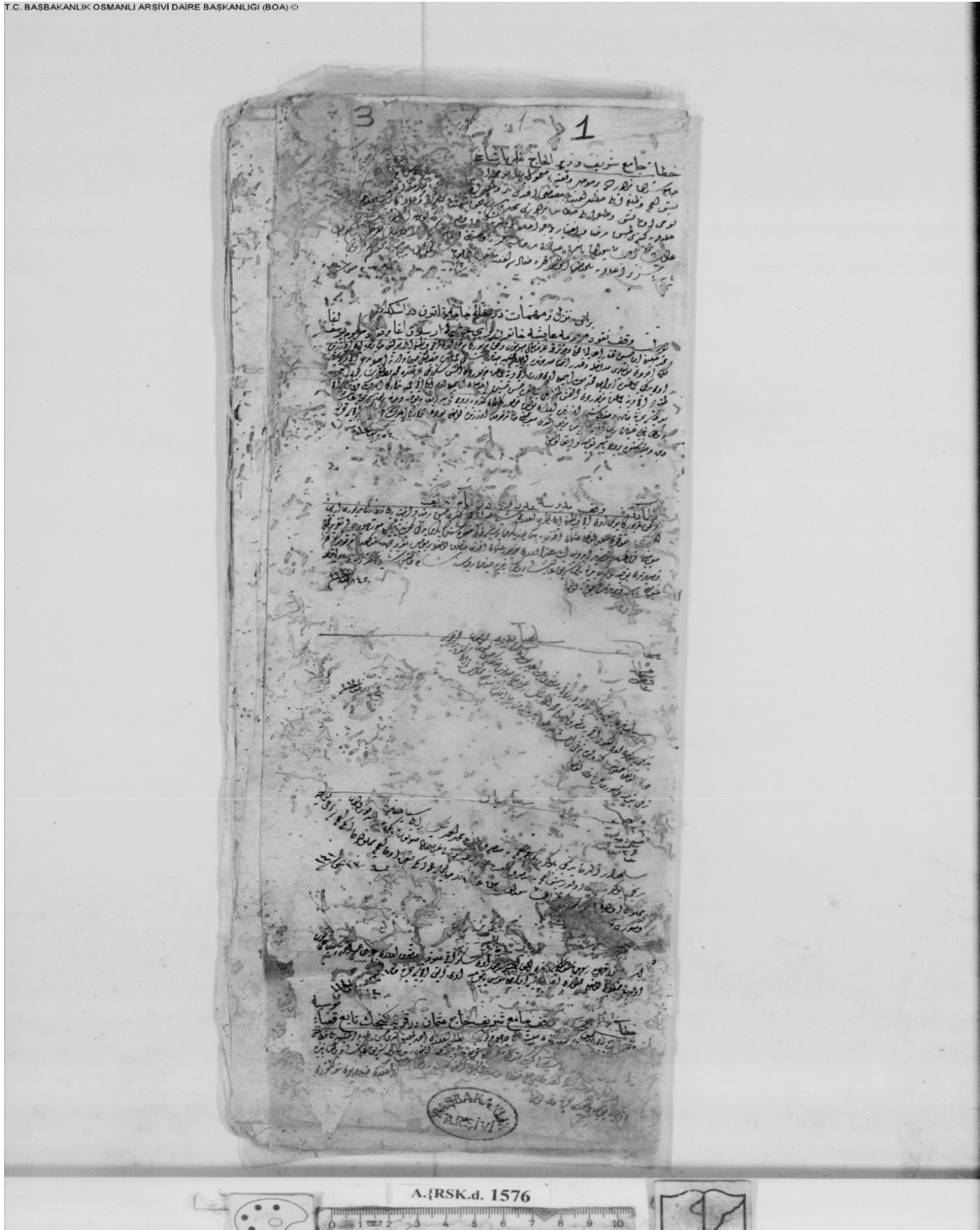
Ülkü Yancı

Koca Mehmed Paşa Vakfı	Osmancık	Kitâbet-i Nisf	6 Ekim 1728	Yevmî 1 akçe+ senevî 1,5 müdd galle	Fevt
Vakf-ı Mescid-i Kiremitci Süleyman Çelebî Eş-Şeyh Kızıl Mescid	Eyyûb	İmâmet	26 Mayıs 1729	20 akçe	Fevt
Gazî Hüdâvendigâr Evkafı	Burûsa	Duagû	Ekim 1728	6 akçe	Fevt
Zaviye-i Şeyh Yusuf Vakfı	Karahisâr-ı Şarkî	Zâviyedâr ve Tevliyet	6 Ekim 1728	Vazife-i mu'ayyene ile	Fevt
Hâce Atâ'ullah Efendi Evkafı	İzmir	Tevliyet	Ekim 1728	60 akçe	Fevt
Kasım Paşa- yı Cezerî Vakfı Câmii	Bozöyük	Cibâyet	6 Ekim 1728	2 akçe	Fevt
Bartalas Hasan Vakfı Mescidi	Galata Fındıklı kasabası	Müezzin	8 Ekim 1728	3 akçe	Fevt
Kara Mustafa Paşazâde Ebubekr Câmii-i Evkâfı	Kalkandelen / Üstüvâr Köyü	Tevliyet	8 Ekim 1728	6 akçe	Fevt
Şehîd Mehmed Paşa Câmii	Bergos Kasabası	Duâgû	9 Ekim 1728	3akçe	Ref'
Hayreddîn Câmii	Ruscuk	Cuma vâizi ve nâsihi	9 Ekim 1728	6 akçe	Fevt
Kasım Paşa Vakfı Câmii	Avlonya	İmâmet	9 Ekim 1728	3 akçe	Fevt
Mihrimâh Sultân Vakfı Câmii	Edirne	Müezzin	2 Ekim 1728	5 akçe	Fevt
Hamza Fakih Mescidi Vakfı	Üsküdâr	Cüzhân, Kâtib, Câbî	6 Ekim 1728	2+2+1+1+0,5 akçe	Fevt
Salih Paşa'nın binâ eylediği medrese	Sakız	Müderis ve Hafız-ı kütüb	6 Ekim 1728	60+3	İbka
Vakf-ı İmâm-ı Nazır-ı Fakih	Bolu/ Mengen	Mezradâr ve Tevliyet	6 Ekim 1728	1 akçe+8 müdd	Ref'
Hüseyin Çavuş Vakfı Câmii	Bolu/ Çarşamba/ Yalanda Köyü	Hitâbet	9 Ekim 1728	1 akçe	Fevt

1576 Numaralı Defter Örneğinde Ruûs Defterlerinin Vakıf Atamaları Açısından Önemi

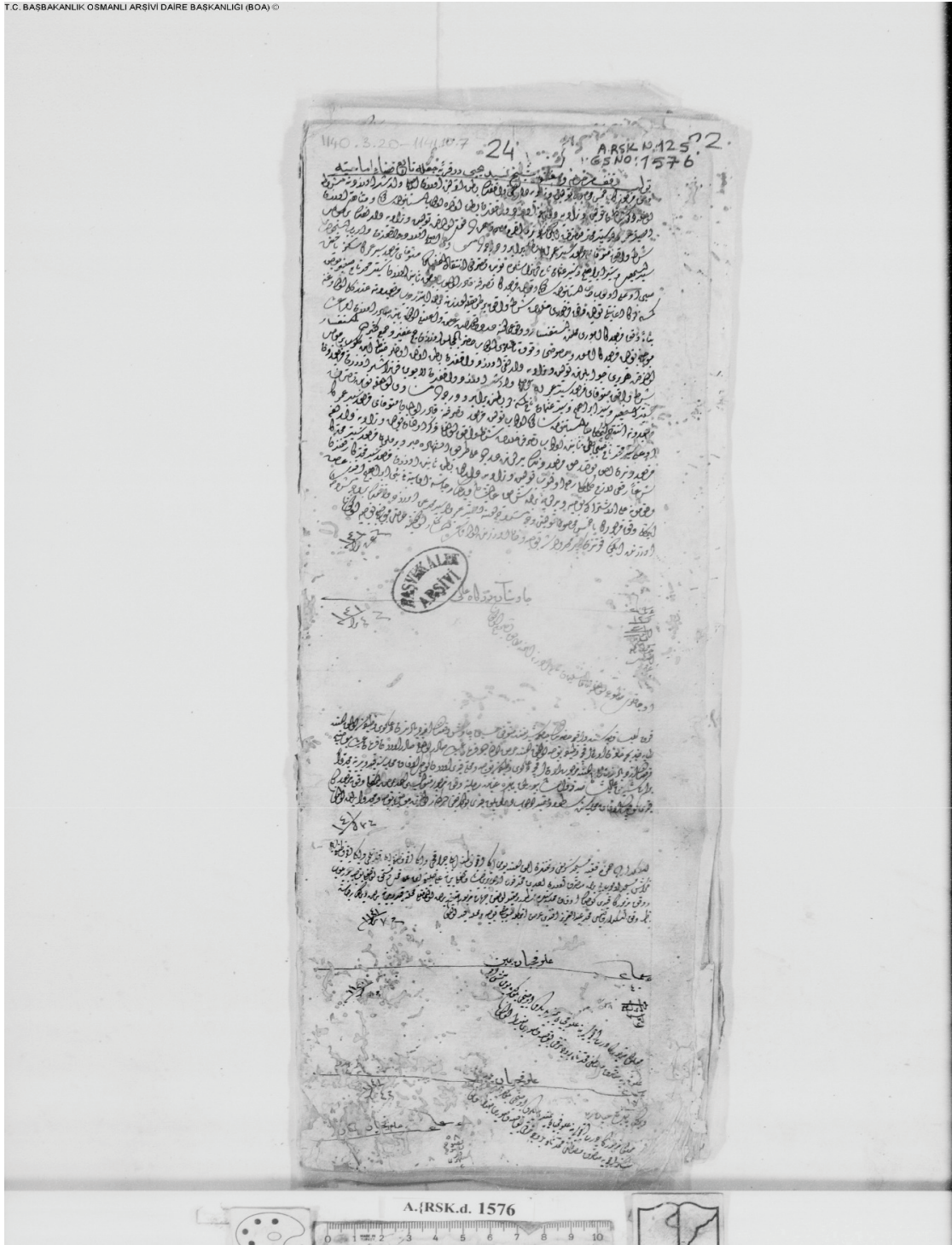
?	Göl Bazar Burûsa Kazası/ Eylemi Köyü Karaca İbrâhim Mezra'ası	Mezradâr	10 Eylül 1728	-	Fevt
Seferiyeli Medresesi Vakfı	Aksarây	Tevliyet	7 Ekim 1728	-	İbka
Seferiyeli Medresesi Vakfı	Aksarây	Tevliyet	7 Ekim 1728	-	Fevt
Seferiyeli Medresesi Vakfı	Aksarây	Tevliyet	7 Ekim 1728	-	Fevt
Torumtây Vakfı	Amasya	Hitâbet	10 Ekim 1728	Vazife-i muayene	Ferâgat ve kasr yed
Zekeriyyâ Efendi Vakfı	İstanbul	Müderris	10 Ekim 1728	Vazife-i muayene	Fevt
Halil Efendi Câmii Vakfı	Niksâr	İmâmet ve Hitâbet	10 Ekim 1728	Senevî 4 müd hinta	Fevt
Vakf-ı Sultân Alâ'addin	Bursa	Cüzhân	10 Ekim 1728	Yıllık 6 müd hinta	Fevt
Şeyh Seyyid Yahya Vakfı	Amasya/Çağla Köyü	Tevliyet	Ekim 1728	-	Fevt
Hüseyin Çavuş Vakfı Hızır Beğ Câmii	Kırk Kilise Kazası	Duâgû	12 Eylül 1728	10 akçe	Tecdid
Hamza Fakîh Mescidi Vakfı	Üsküdâr	Çerâğcı, Kandilci, Ferrâş-ı mescid	11 Ekim 1728	2+2+2	Fevt

Ek 2: A.RSK 1576 Numaralı Ruûs Defterinin İlk Sayfası

Ek 3: A.RSK 1576 Numaralı Ruûs Defterinin Son Sayfası

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA) ©

Kaynaklar

1. Arşiv Kaynakları

Devlet Arivleri Başbakanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-I Âsâfi, Defter-Hâne-î Âmire Defterleri, Defter No:A.RSK.d 1576.

BOA., EV.HMH.d., Defter No: 1957.

BOA., EV. HMH. d, 1201.

2. Araştırma ve İnceleme Eserler

Açıkel, Ali (2012). "Pervane Muineddin Süleyman Bey Vakfı (1277-1926)". *Tokat Sempozyumu Bildiriler, II* . Tokat: Tokat Valiliği Özel İdaresi Yay: 149-162.

Ahıskalı, Recep (2008). "Ruûs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (C. 35)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 272-273.

Akyılmaz, Sevgi Gül (1990). *Reisülküttab ve Osmanlı Hariciye Nezaretinin Doğuşu*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Arıboğa, Dilek (2019). *217 No'lu Ruûs Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi.

Aydın, Bilgin (2003). *Osmanlı Bürokrasisinde Divân-ı Hümâyün Defter Formlarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi (XV- XVI. Yüzyıl)*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Aydın, Bilgin; Günalan, Rıfat (2011). "Ruus Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Osmanlı Eyalet Teşkilatı ve Gelişimi" . *Osmanlı Araştırmaları, (38)*: 27-160.

Balıbey, Ahmet (2011). *A.Rsk 1572 Numaralı ve 1735-1736 Tarihli Bâb-I Asafi Ruûs Kalemli Defteri (S. 50-95) Transkripsiyon-Değerlendirme-Dizin*. Yüksek Lisans Tezi. Elâziğ: Fırat Üniversitesi.

Beyazıt, Mustafa (2009). *Hacı İvaz Paşa'nın Vakıf Eserleri ve Mimari Faaliyetleri*. Doktora Tezi. Ankara : Ankara Üniversitesi.

Beyazıt, Mustafa (2015). "Tokat-Pazar Beyobası Hamamı". *Arış Dergisi, (11)*, 3-10.

Çıtak, Havva Merve (2015). *1556- 1557 (H. 963-964) Tarihli Divan-ı Hümâyûn Ruûs Defteri (s.1-125) Metin Değerlendirme- Dizin*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Demirtaş, Hasan (2012). "Vakıf Araştırmalarında Kaynak Olarak Hurûfât Defterleri: Kangırı Örneği". *Vakıflar Dergisi 37*: 47-93.

Devellioğlu, Ferit (2005). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara : Aydın Kitabevi.

Eyice, Semavi (1995). "Fatma Sultan Camii", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C.12*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 262-264.

Genç, Mehmet (2006). "Mukâtaa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (C. 31)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 129-132.

Göyünç, Nejat (1967). "XVI. Yüzyılda Ruûs ve Önemi". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, (22)*, 17-34.

Halaçoğlu, Yusuf (1998). *XIV- XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara : Türk Tarih Kurumu Yay.

Haniççe, Murat (2017). "Medreselerde Geceleyenlerin Profilleri Üzerine Bir Deneme: Tokat Medreseleri Örneği (1830-1847)". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (21)*, 237-253.

- Hızlı, Mefail (2001). "Bursa'da Selâtin İmaretleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 33-62.
- Hoşol, Nedim Özer (2019). *1482 Numaralı Ruûs Defteri (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.
- Kaçar, Mustafa (2005). "Mihrimah Sultan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. 30), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 39-40.
- Karabulut, Fatih (2015). *1556- 1557 (H. 963-964) Tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri (s.126-243) Metin Değerlendirme- Dizin*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Karagöz, Rıza (1998). *Canikli Ali Paşa*. Doktora Tezi. Samsun : Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Karakaya, Enis (2016). "Koca Mehmed Paşa Camii ve Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. Ek 2), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 71-73
- Kazıcı, Ziya (1988). "Ahi Baba". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. 1), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 527-528.
- Kır, Anıl (2019). *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruus Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 101-202)*. Yüksek Lisans Tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.
- Koçi Bey (1993). *Koçi Bey Risalesi*. Çev: Zuhuri Danışman. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Kunter, Halim Baki (1938). "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Bir Mücmel Etüd". *Vakıflar Dergisi*, (1), 103-130.
- Küçük Çelebizade Asım Tarihi* (tarih yok). İstanbul.
- Mert, Özcan (1993). "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. 7), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 151-154.
- Orbay, Kayhan (2012). "Orhan Gazi Vakfı'nın Malî Tarihinden Bir Kesit (1593-1641)". *Vakıflar Dergisi*, (38), 65-85.
- Öz, Mehmet (2007). "Osmancık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. 33), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 475-477.
- Özcan, Abdülkadir (1996). "Hacı İvaz Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. 14), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 485-486.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Sabırlı, Tijen (2012). *Vakfiyesi ve Muhasebe Kayıtları Işığında Nurbanu Atik Valide Sultan Vakfı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Savun, Hakan (2019). *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 1100)*. Yüksek Lisans Tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.
- Şemseddin Sami, (2004). *Kâmus-i Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Şenlik, Songül (2014). *232 Numaralı Ruus Defteri (Metin-Değerlendirme)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Yılmaz, Yasin (2008). *Kanuni Vakfiyesi Süleymaniye Külliyesi*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay.